

Ik, moeder

www.meulenhoff.nl

Ik, moeder

Verhalen

Yasmine Allas
Neske Beks
Saskia de Coster
Anna Enquist
Annemarie de Gee
Sanneke van Hassel
Marjolijn van Heemstra
Joke J. Hermsen
Eva Kelder
Jannah Loontjens
Roos Schlikker
Aukelien Weverling
Nilgün Yerli

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9324-8

ISBN 978-94-023-1234-8 (e-book)

NUR 303

Omslagontwerp: Bij Barbara

Zetwerk: Steven Boland

Auteursfoto: © Elisabeth van Sandick

© 2019 Diverse auteurs en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Een menigte

Verbaasd merkte de moeder
dat zij een menigte werd.

Binnen enkele dagen was het
gebeurd, bleek zij uiteengevallen
in een waaier van vrouwen.

De weerloos-blijde liep daar
van haar geheugen te genieten;

de verslagene, die snel op weg
wilde naar welke dood dan ook;

de trieste die er niets van begreep,
die alleen zachte vlindervleugels

tegen de wangen van het kind
zag slaan, onophoudelijk. Rond

het groepje stormde de furie,
pamfletten en woedende brieven

in de handen. Achteraan ging
de wanhoopsmoeder die al maanden
de kapper niet had gezien.

Hoe hen te hoeden, te zorgen dat elk
de voeten in dezelfde richting sleept?

Ons is iets overkomen, kan ze zeggen,
wij zijn de menigte die moeder heet.

En zij die in de verte aan het water
staat, en wenkt, is een van ons.

Anna Enquist, uit: *De tussentijd*, 2004

Inhoud

Woord vooraf	11
Een kwestie van karakter <i>Eva Kelder</i>	23
Elf <i>Sanneke van Hassel</i>	43
Het leven van Amina <i>Yasmine Allas</i>	57
Voor mijn zoon <i>Aukelien Weverling</i>	73
En boeken én kinderen <i>Joke J. Hermesen</i>	85

Zij die terugkeert <i>Nilgün Yerli</i>	103
Heb jij met haar over Allah gesproken? <i>Jannah Loontjens</i>	113
Zomer <i>Marjolijn van Heemstra</i>	129
Over waar de moedervogel haar nest bouwt <i>Neske Beks</i>	143
Perron 2 <i>Roos Schlikker</i>	163
Koning en koninginnen <i>Saskia de Coster</i>	179
Demeter <i>Anna Enquist</i>	187
Dit kind ben ik <i>Annemarie de Gee</i>	189
Over de auteurs	201

Woord vooraf

I. Fictie

Wij wilden de literatuur en onze stem als schrijver verbinden met wat ons was overkomen: we kregen allebei een kind. Maar hoe kregen we het voor elkaar daarover te schrijven? Er waren nogal wat geïnternaliseerde vooroordelen die ons de mond snoerden: in de literatuur gaat het over de grote onderwerpen van het leven, over liefde, relaties, de dood. Of: schrijven over moederschap is particulier, niet bestemd voor een groot publiek. Zouden we met deze bundel het beeld van de serieuze fictieschrijver – die we zijn en willen zijn – aantasten? Hoe konden wij een fictieve wereld scheppen met onze identiteit als moeder als uitgangspunt? En hoe konden we andere schrijvers overhalen ditzelfde te doen? Een beeld scheppen waarin de moeder géén plat personage is maar juist geschakeerd, zodat we ons in haar herkennen.

Sanneke van Hassel schrijft in haar verhaal: *Ik wilde nog iemand zijn, naast moeder, dochter, vriendin. Een*

schrijver die werelden schiep, ontsnapte, ergens tussen de regels leefde, in een zelfgebouwde geheime hut. Elke fictieschrijver heeft zo'n geheime hut – *a room of one's own* – waar de verbeelding hoogtij viert en die ze met hand en tand verdedigt. Schrijvers kijken soms liever naar het leven dan eraan mee te doen, ouders staan er volop in: feestdagen, citotoetsen, zwemles. Schrijvers zijn op zoek naar verbeelding, ze verstoren het liefst alles wat comfortabel en veilig is, dat is precies het tegenovergestelde van wat een moeder zou moeten doen. Fictie stelt vragen – de moeder biedt houvast. Fictie exposeert, daagt uit, trekt de pleister van de wonde, soms hard. Ze vertelt iets wat niet in twee zinnen is samen te vatten.

We begonnen onze eigen verhalen te schrijven, en met onszelf voor ogen kwam de wereld van de verbeelding dichterbij, want hoe meer tegenstellingen we zagen tussen onze schrijver-identiteit en onze moeder-identiteit, hoe groter het bestaansrecht van onze verhalen. Dat wat het moederschap betekent en teweegbrengt is namelijk óók niet te vatten in twee zinnen. Het moederschap kost de werkende vrouw bewegingsvrijheid en creativiteit, het doet haar hunkeren naar regelmaat en veiligheid die niet per se passen bij wie ze is wanneer ze opgaat in die andere rol op kantoor of in haar atelier. Het kind maakt haar kwetsbaarder, vrouwelijker. De vrouw is constant in beweging, helemaal sinds de eerste feministische golf (1850-1940). Haar positie ten opzichte van mannen is onderhevig aan factoren als tijdgeest, achtergrond en cultuur. Om nog maar te zwijgen van de persoonlijke aspecten, zoals het gezin waaruit ze komt, haar normen en

waarden, haar ambities. En al die factoren ballen samen op het moment dat ze zelf moeder wordt, goedschiks of kwaadschiks. We halen graag een artikel aan van Marja Pruis in *De Groene Amsterdammer* (12 oktober 2007): ‘De vrouwenkwestie in de literatuur. Waarom vrouwen (bijna) nooit literaire prijzen krijgen’. Pruis: *Dat vrouwen niet zouden kunnen schrijven, lees: niet zo goed als mannen, is zowel de meest nietszeggende als de meest taaie verklaring voor dit feit. Nauw verwant hieraan is de constatering dat vrouwen niet over de grote thema’s schrijven, maar slechts over persoonlijke wisselasjes. Zoals de 76-jarige Ierse schrijfster Edna O’Brien onlangs in een interview getergd uitriep: ‘Alsof Medea niet over moederschap en liefde gaat! Of Othello of End-Game. Alsof schrijvers als Philip Roth niet voortdurend uit het eigen leven putten. Het onderwerp doet er niet toe in de literatuur. Al schrijf je een roman over een vrouw met een bolletje wol in een kamer!’*

Met deze bundel geven dertien zeer uiteenlopende schrijvers de moeder een stem. Ieder van ons is zelf moeder. Als samenstellers vonden wij het belangrijk dat er een persoonlijke fascinatie voor het onderwerp was, maar verder stond het iedereen vrij zo veel verbeelding te gebruiken als ze wilden. Velen van ons hadden *nog nooit* over het krijgen of hebben van kinderen geschreven, en wat blijkt: deze moeders, fictief of niet, geven daardoor juist diepgang aan een thema dat nog vrij onontwikkeld is, en ook aan hun eigen schrijverschap. Ze rekenen af met het idee dat kunstenaarschap en ouderschap niet samen zouden kunnen gaan. Er zijn in deze bundel jonge

en oude moeders, stille, strenge, lieve, woeste, wereldvreemde en gefrustreerde moeders. Zo veel moeders, zo veel stemmen.

We zien de vrouwen die worstelen met hun rol als moeder. Wie zijn wij als vrouwen, in een maatschappij waarin we gelijk kunnen zijn aan mannen? Saskia de Coster schrijft: *Niet panikeren! Ik geraak hier uit!*

Joke J. Hermsen schrijft: *Sinds je geboorte lijk ik nergens meer helemaal te zijn. Ik ben er niet met jou en ik ben er ook niet zonder jou. Ik ontbreek ofwel aan mezelf of aan de ander. Dit nieuwe 'wij' wat we geworden zijn is een kunststuk op zich.*

Ook is daar de oneindige liefde voor het kind, zoals in het verhaal van Neske Beks: *Het zou niet belangrijk moeten zijn, maar het voelt zo fijn soms: jij bent uit mij geboren, jij bent van mij, mijn kind. Kleur doet er soms écht wel toe.*

Hoe verhoud je je tot degene met wie je vroeger één was, zoals in het verhaal van Van Hassel: *'s Ochtends krijg ik je niet wakker. Je laken is een cocon, je hoofd verstoopt. Je broemt iets. Je kleren wil je zelf uitzoeken, die hoef ik echt niet meer klaar te leggen. Na een paar keer roepen kom je de trap af. Aan tafel leg je je hoofd op je handen.*

Welke rollen heb je te vervullen en hoe verenig je die met elkaar? Hoe verhoud je je tot dat wat je hebt meegemaakt? Yasmine Allas schrijft: *Zijn aanrakingen waren ruw, zijn zwetende ledematen lagen zwaar op mijn onvolgroeide lichaam. Zijn kolossale geslacht ging tegen mijn ingewanden tekeer. Ik werd bang, raakte in mezelf gekeerd. In die tijd stierf een deel van mij af. Nadat ik bij*

hem was weggelopen werd ik nooit meer door een andere man aangekeken. Ik werd vergeten, als vrouw vergeten.

Roos Schlikker schrijft: *Maar de banaliteit van alledag had haar doen vergeten. Doen vergeten dat ze moest ruiken aan haar kinderen nu ze nog geurden naar haar dadels, melk en pas omgeploegde aarde.*

Kunnen moeders wel de waarheid spreken? Nilgün Yerli schrijft: *Dat het lammetje terugkeerde naar haar mama was de beste leugen ooit. Want daar horen kinderen nu eenmaal.*

Tot wat is een moeder in staat? Marjolijn van Heemstra schrijft: *Vreemd hoe mensen moeders met zachtheid associëren. In de dierenwereld zijn het de moeders die krabben, bijten, doden om hun kinderen te beschermen. Als iets je agressief maakt is het wel moederschap.*

Kan een moeder spijt hebben? Jannah Loontjens schrijft in haar verhaal: *Ik had al een kind, gaat het door me heen. Een kind dat ik heb weten op te voeden en dat zich nu van mij aan het losmaken is. Waarom dacht ik dat ik het aan zou kunnen om dat allemaal opnieuw te beginnen?*

Welk gevaar ligt op de loer? Aukelien Weverling citeert Epictetus: *‘Vrij word je niet door het vervullen van verlangens, maar door geen verlangens meer te hebben...’* Ik vroeg me af hoe lang ik al stoïcijns op de bank zat. Zonder gebed, zonder invulling, met alleen een zwak vertrouwen dat het op een dag wel goed zou komen. Ik keek naar jou, zo onvrij in je onbeteugelde verlangen naar mij. Een gevangene van mijn affectie. We waren celgenoten, want in mijn kleine wereld waren jouw ongecoördineerde kussen mijn grootste wens geworden.

Twaalf verhalen en een gedicht met in de hoofdrol een moeder. Al deze vragen bewijzen wat ons betreft hoe relevant en onontgonnen dit thema is. Er zijn geen antwoorden, net als er in de beste literatuur geen antwoorden gegeven worden. Wel troost, chaos en geruststelling.

II. Erkenning

De vanzelfsprekendheid waarmee de kinderloze schrijver ruimte voor zichzelf kan innemen is jaloersmakend. In een breed uitgemeten interview met een aantal 'getalenteerde schrijvers geboren in de jaren tachtig van de vorige eeuw' in *Vrij Nederland* (17 maart 2018) wordt die luxe op herkenbare wijze geëxposeerd. Op de vraag hoe de week van een creatieve dertiger eruitziet wordt geantwoord: *Ik weet niet hoe dat boek er is gekomen*. Deze schrijver staat op wisselende tijden op, gaat 's ochtends naar yoga en haar geliefde is een Fransman in Berlijn, die ook moet worden bezocht. Een ander is juist uiterst gedisciplineerd, ze staat rond tien uur op en gaat direct na het ontbijt aan het werk. Tussen de middag wandelt ze en luncht ze een uur. Daarna werkt ze ongeveer tot acht uur. Ze gaat om twee uur naar bed. Niets opzienbarends, zou je denken.

Wij lazen dit interview toen onze peuters een middagslaapje deden, de poepluiers aan onze voeten. Hun levensstijlen kwamen ons vagelijk bekend voor, de gestructureerde en de laat-maar-waaienmentaliteit. We vroegen ons af waarom deze stemmen zo veelvuldig te horen waren, en de onze niet. Omdat ze de romantiek van de kunstenaar belichaamden? Omdat ze boven het

gepeupel leken te staan? Ademden zij onze tijdgeest, of juist niet? En zou het kunnen dat onze armzalige uitgangspositie, doordrenkt van de banaliteiten van alledag, toch iets te bieden had, een weerwoord tegen al dat intellectuele individualisme?

Was het vroeger beter? Troffen Mary Wollstonecraft (1759-1797) en Virginia Woolf (1882-1941) minder beren op hun weg? Is het de huidige balans tussen economische zelfstandigheid en een kind opvoeden die onze generatie meer opbreekt dan de generaties vóór ons? De werkende vrouw, hetzij in de kunsten, hetzij in een fabriek of op het land, stond op haar manier op de barricaden, vocht zich een weg door de geschiedenis van ongelijkheid. Echter, hoe belangrijk het feminisme ook is geweest voor het bestaansrecht van de vrouw, de spagaat waarin de moderne, werkende moeder zich bevindt is minstens zo ingewikkeld. Onze ambities zijn sterker dan ooit: dankzij onze voorgangsters willen en kunnen we een bijdragen leveren aan de wereld waarin we leven: we werken in de politiek, in het ziekenhuis, in de rechtbank, in het onderwijs, in de bouw, en we zijn bereid tot offers, dat waren we immers vóór het moederschap ook. Maar niet eerder was kiezen voor een carrière zo'n fysieke keuze, weg van het kind.

Een ouderrol zoals Thomas Mann die invulde is voor schrijvende moeders haast ondenkbaar. In tegenstelling tot zijn vrouwelijke collega's verkeerde hij in de riant positie dat zijn vrouw Katia voor hun zes kinderen zorgde en op gezette tijden ontbijt, lunch en diner voor zijn neus zette.

‘Thomas, kom je eten?’

‘Nog even deze briljante scène afmaken, lieveling.’

‘O, neem me niet kwalijk dat ik je stoort.’

III. Strijd

Binnen de ruimte die is vrijgemaakt door de generaties voor ons, voeren wij een nieuwe strijd die zich voor een groot deel binnen onszelf afspeelt. We willen de vrijgevochten, aan mannen gelijkwaardige vrouw zijn, want waar is de emancipatie anders goed voor geweest? Maar we zijn ook de vrouw die zich volledig aan het kind wil overgeven; zowel onze biologische aanleg als de eeuwenoude, traditionele vertolking van het moederschap druist in tegen alles wat we vandaag de dag belangrijk vinden.

In het televisieprogramma *De verwondering* van Marjolijn van Heemstra het moederschap in drie woorden samen: ‘Je schuift op.’ Een cliché, zegt ze er verontschuldigend achteraan. Het krijgen van een kind – jouw hoogstpersoonlijke impulsen en behoeften voortaan op de tweede plaats – is een werkelijkheid waar we wellicht steeds minder goed aan kunnen wennen. De transitie van vrouw naar vrouw én moeder, van zelf naar een gedeeld zelf, kan als een schok worden ervaren, een omwenteling zo groot en definitief dat de blik op het zelf in eerste instantie vertroebeld raakt. Was dit wel wat ik wilde?

Birth is not merely that which divides women from men: it also divides women from themselves, so that a woman's understanding of what it is to exist is profoundly changed. Another person has existed in her, and

after their birth they live within the jurisdiction of her consciousness. When she is with them she is not herself; when she is without them she is not herself; and so it is as difficult to leave your children as it is to stay with them. To discover this it is to feel that your life has become irretrievably mired in conflict, or caught in some mythic snare in which you will perpetually, vainly struggle. (Rachel Cusk, *A Life's Work: On Becoming a Mother*)

IV. Loutering

Het maken van dit boek had een onverwacht effect. Ons leven werd nog drukker, maar te midden van al die zaken die om aandacht schreeuwden werd ook iets opgeheven. Met het besef dat we niet alleen zijn met onze worsteling om in alles te voldoen kwam de barmhartigheid terug die we zo hadden gemist. Het leek alsof de moeders uit al die verhalen troostend tot ons spraken, alsof ze samenvloeiden tot één figuur, één moeder die het ook niet weet. Een moeder die faalt, liefheeft, wanhoopt, herrijst, haar kind kust. Een moeder die schrijft.

Verbaasd merkte de moeder dat zij een menigte werd. Anna Enquist stelde een gedicht ter beschikking dat zo goed paste dat we er stil van werden. Er bleek een menigte te zijn, een menigte van moeders. Ons is iets overkomen, kan ze zeggen, wij zijn de menigte die moeder heet. En zij die in de verte aan het water staat, en wenkt, is een van ons.

Ze wenkte, de moeder, en wij kwamen dichterbij. Het helpt om niet alleen te zijn, om het te zeggen, het te

schrijven. In de verhalen voor deze bundel proefden we de worsteling en toch: boeken kwamen er, kinderen ook. We hoeven niet langer in ons eentje door te modderen. Wij mankeren niets. Er kwam kalmte over ons – dit is het leven van een schrijvende moeder en daar moeten we het mee doen. Een alternatief is er niet, we willen het allebei. Om met de woorden van Joke J. Hermsen te spreken: *En boeken én kinderen* (reactie op Plato's 'Liber aut liberi', boeken of kinderen).

Die gedachte reist voortaan mee 's ochtends vroeg op de fiets. Het kind achterop, piepend dat het geen muts op wil en ook geen handschoenen aan. Daar ga je. De moeder, de schrijver. Door mist en wind, om je heen de ochtendspits. In het halletje van de crèche ruikt het naar natte jassen en billenzalf, de blauwe plastic hoezen gaan over de schoenen. Je bent ze wel eens vergeten uit te trekken. Het kind stort zich op een andere peuter of klampt zich vast aan je been. Om je heen wordt afscheid genomen, er lijkt haast bij. Jij hebt ook haast, al is er niemand die op je wacht. Geen kantoor, geen koffiecorner, geen goe-de-morgen. Bij de deur gaan de hoezen uit, om je heen tikken hakken naar de uitgang. Je bent je bewust van de afgedragen joggingbroek en de mismatch met de enkellaarsjes die toevallig naast de voordeur stonden. Je zal de hele dag toch geen mens meer zien.

'Zeg maar dag tegen mama.' Je tijd is om. De peuterleidster wenst je een hele fijne werkdag. Het kind blijft, jij vertrekt. Toch reist het mee naar huis en bureau, speelt het stilletjes in een hoekje van je brein. Je zal de hele dag tegen jezelf zeggen dat het goed is zo. Je zou willen dat

het allebei kon, een warm lijfje tegen je aan, een hoofd vrij van moederlijke zorg, je gedachten van jou alleen.

De parkeerplaats is leeg. Alleen jouw fiets staat er nog. De auto's zijn allang op weg. Vlak voordat je thuis bent slaat je hart een slag over, de tijd is schaars. Je struikelt in de haast, de dag is leeg, jij mag hem vullen. Er moeten boeken worden gemaakt.

Annemarie de Gee en Eva Kelder

Eva Kelder

Een kwestie van karakter

Zo, dacht ze, nu ben ik moeder. Het natte kind lag te ademen op haar borst. De kleine borstkas ging op en neer, haast onzichtbaar. Het gezichtje paars. Het huilde niet. De verloskundige zei dat het normaal was, dat ademen. Iets met de weg door het geboortekanaal die net zo nauw was als hij voelde. De mond van de baby klapte open en dicht, als een verloren visje. De nieuwe moeder schikte haar tepel zoals ze dacht dat het hoorde.

Elsbeth was opgegroeid met een broer die nooit ouder was geworden dan 26 maanden (dat zeiden haar ouders altijd heel precies: 'Joep heeft de mentale leeftijd van 26 maanden') en zat niet te wachten op een tweede kindertijd. Ze zat niet te wachten op een aangepaste woning en 24-uurszorg, een ongeconsummeerd huwelijk en in het gunstigste geval een halvering van haar vriendenkring. Op een kind dat nooit zijn eigen naam zou kunnen schrijven.

Haar ooglid begon te trillen, ze zocht de blik van de verloskundige, maar die was druk tussen haar benen. ‘Zeg hé. Hé! Kan jij heel even stoppen met dat gewroet?’ Onmiddellijk had ze spijt. In haar hoofd klonk het niet zo banaal.

Frederik legde een hand op haar schouder. Ze gromde. Als het kind niet normaal was, was haar leven in één keer voorbij. Dat had ze bij haar moeder gezien. Daar hadden ze zich voor ingedekt.

‘Sorry?’ De verloskundige kwam een fractie omhoog en keek haar onbeweeglijk aan. Een verhit hoofd tussen de gleuf van Elsbeths bezwete knieën.

‘*Jij* had ons beloofd dat alles goed was. Dat heb je steeds gezegd!’ Nu begon ze ook nog te huilen. Ze haatte haar stem wanneer ze hilde, schel en onbeheerst als de stem van iemand van een andere klasse. Elsbeth kwam uit een uitstekend milieu. Een milieu waarin op huilen de doodstraf stond. Kinderen van bankdirecteuren huilen niet.

‘Niet huilen, popje.’ Frederiks stem klonk geërgerd. Ze hield zich niet aan de afspraak. De deal was bevallen met een ruggenprik, een tien halen op de Apgar-score en met een bloedmooie baby weer naar huis nadat ze een selfie op Instagram hadden gepost.

‘Sorry. Ik liet me even gaan, maar weet je zeker dat alles goed is...? Met de baby?’ voegde ze eraan toe toen de verloskundige zich opnieuw tussen haar benen nestelde, alsof het daar reuzegezellig was.

‘Ja, ja uitstekend. Lig even stil, alsjeblieft.’ De breedgeschouderde verloskundige (later zou de kraamhulp haar een veearts noemen, Elsbeth zou opnieuw in tranen uitbarsten) noemde een getal dat blijkbaar het aantal